

FRAGMENTIMI I REALITETIT NË DISA NGA VEPRAT POSTKOMUNISTE TË FATOS KONGOLIT

Kaltrina SADIKI-MEMETI¹

^{1*} Department of Albanian Language and Literature, Faculty of Philology, University of Tetova

*Corresponding author e-mail: kaltrina.sadiku@unite.edu.mk

Abstract

Post-communist literature is our gateway to a new perspective on a reality that has been lived or unlived. Authors of this period do not attempt to present or document the full reality of the communist era, this is the role of monographies and history; instead, they present fragments of that reality. In this paper, we will analyze how Fatos Kongoli presents the reality of communist-era in Albania in his post-communist works. The aim of this study is to examine how reality is fragmented in his works *"The Lost"* and *"Life in a Matchbox."*

We will analyze what he chooses and what he does not choose to depict in his works, which segment of reality predominates for him and why, and how this choice influences the creation of characters and the selection of themes. We will also examine how, through the magic of fiction, Kongoli presents a reality that has left trauma and caused significant psychological damage to the individual. Through Kongoli's characters, we will understand the psychological violence experienced by individuals of that period and how sudden and rapid changes affected them.

Keywords: *post-communist literature, Fatos Kongoli, fragmentation, individual.*

Përmbledhje

Letërsia postkomuniste është bileta jonë për në një këndvështrim të ri të një realiteti të jetuar ose të pajetuar. Autorët e kësaj periudhe nuk do të mundohen të na tregojnë e dokumentojnë realitetin e plotë të periudhës komuniste, për këtë janë monografite e historia, ata do të na paraqesin fragmente nga ai realitet. Në këtë punim do të analizojmë se si na paraqet realitetin e Shqipërisë së periudhës komuniste në veprat e veta postkomuniste, Fatos Kongoli. Qëllimi i këtij punimi do të jetë që të analizojë se si fragmentohet realiteti në veprat "I humburi" dhe "Jetë në kuti shkrepsesh" të Fatos Kongolit.

Do të analizojmë se çfarë zgjedh dhe çfarë nuk zgjedh të paraqesë ai në veprat e veta. Cili segment i realitetit mbizotëron mbi të tjerët për të dhe pse. Si ndikon kjo zgjedhje në krijimin e personazheve dhe zgjedhjen e tematikave. Do të analizojmë se si përmes magjisë së fiksonit Kongoli do të paraqesë në veprat e veta një realitet që ka lënë trauma dhe ka shkaktuar dëm të madh psikologjik mbi individin. Përmes personazheve të Kongolit do të kuptojmë dhunën psikologjike që ka përjetuar individi i asaj periudhe, do të kuptojmë se si kanë ndikuar ndryshimet e papritura dhe të shpejta mbi të.

Fjalët kyçe: *letërsia postkomuniste, Fatos Kongoli, fragmentim, individi.*

Fragmentimi i realitetit si bërthamë e subjekteve të veprave të Kongolit

Përpara se të nisim të flasim për fregmentimin e realitetit në veprat e Kongolit është e udhës që të sqarojmë se si e shohin teoricienët e letërsisë fragmentimin si teknikë. Formalisti

Boris Tomashevsky e konsideron fragmentarizimin një veçori thelbësore të tekstit letrar. Sipas tij, pothuajse çdo vepër letrare karakterizohet nga një shkallë e caktuar fragmentarizimi, e cila kontribuon në pasurimin e saj estetik. (Tomashevsky 2025 (1965)) Kurse, *Në veprën e saj Narrative Fiction: Contemporary Poetics, Shlomit Rimmon-Kenan e lidh fragmentarizimin me tekstet moderne që i rezistojnë një zgjidhjeje përfundimtare. Sipas saj, teksti letrar zhvillon një lloj negocimi midis dy forcave kundërtë: nga njëra anë, ai i ofron lexuesit struktura të kuptueshme, ndërsa, nga ana tjetër, krijon vështirësi duke aktivizuar korniza të panjohura që e ngadalësojnë procesin e leximit.* (Rimmon-Kenan 2002 [1983])

Kështu meqenëse edhe studiuesit pajtohen me faktin se pothuajse të gjitha veprat karakterizohen nga një shkallë e caktuar fragmentarizimi dhe se teksti në të cilin autori i cili e përdor këtë teknikë na ofron në të njëjtën kohë struktura të kuptueshme dhe korniza të panjohura në këtë punim i jemi rekur punës që të zbulojmë kornizat e panjohura të realitetit komunist të cilën na e shpërfaq përmes personazheve të veta Kongoli. Siç edhe kemi cekur Kongoli në veprat e veta letrare nuk do ta paraqesë të plotë realitetin e jetës në epokën komuniste e postkomuniste në Shqipëri, sepse kjo nuk është as detyrë e tij e për këtë është historia. Megjithatë, në veprat e veta Kongoli do të paraqesë një anë të realitetit- të jetës në periudhën komuniste e postkomuniste.

Për të parë se çfarë realiteti na paraqet Kongoli në veprat e veta në këtë studim për bazë kemi marrë veprat “Jetë në një kuti shkrepësesh” dhe “I humburi”. Këtë realitet ne do ta interpretojmë si lexues dhe si studiues. Dhe në këtë punim do të kemi interpretimin tonë si për tekstet ashtu edhe për realitetin e kohës. Kjo sepse siç thotë edhe Jerome Bruner, në veprën e tij *Acts of Meaning, fragmentarizimin është rezultat i ndërveprimit midis tekstit dhe lexuesit. Në veçanti, teksti fragmentar nxit dhe stimulon interpretimin vetjak të lexuesit* (Burner 2025 (1986)).

Në këto dy vepra Fatos Kongoli do të na paraqesë përmes personazheve të tij një realitet ku individit rron në një mjedis të shkatërruar, me frikë nga përndjekja, i detyruar të jetojë në një monotoni që të vret, i detyruar të adaptohet me gjendjen e kafshës. Personazhi rritet me mungesën e hapësirës që lë gjurmë të pashlyeshme në karakterin, formimin dhe jetën e tij. Personazhi është i kufizuar në hapësirë dhe në mendësi. Thashethemet e mbushin dhe e udhëheqin botën e vogël e të kufizuar të individëve. Duke qenë se gjithçka është e vogël e kufizuar, intimiteti thuhet nuk ekziston, kurse i forti ka përherë më tepër gjasë që dhunshëm t’i imponohet të dobët.

Personazhet e Kongolit të cilët do t’i analizojmë në këtë punim do të na ndihmojnë të kuptojmë për vështirësitë e adaptimit të individit në një realitet të ri dhe traumat që bartin këta individë gjatë kalimit nga periudha komuniste në një realitet postkomunist, në të cilin do të hapet bota e tyre edhe në aspektin gjeografik edhe në atë të mendësisë. Thesar Lumi dhe Bledi dy personazhet kryesore të veprave “I humburi” dhe “Jetë në një kuti shkrepësesh” janë përfaqësuesit kyç të individit shqiptar që jeton në Shqipëri në epokën e komunizmit dhe pas tij. Të dy këta personazhe me jetën që bëjnë mjedisin në të cilin rriten, kontaktet që vendosin me njerëzit, karakterin që ndërtojnë dhe qëndrimet që mbajnë për jetën e realitetin e tyre na paraqesin individin e frustruar, i cili jeton e vepron i diktuar nga mjedisi në të cilin frymon dhe ngjarjet që i ndodhin e e përcaktojnë fatin e jetën e tij.

Bledi dhe Thesar Lumi duke na treguar jetën e tyre na shpalosin faqe pas faqe një pjesë të realitetit të cilin e ka jetuar njeriu në Shqipëri, e këto rrëfime të personazheve të Kongolit bëhen bërthamë e subjektit të veprave të tij. Ne udhëhiqemi nga copëzat e një realiteti të panjohur të rrëfyer nga disa pikëpamje e nga disa pozita. Shohim se si ky realitet jetohet ndryshe e perceptohet ndryshe nga grupe të caktuara njerëzish.

Duke ndërtuar tekstin në këtë mënyrë, Kongoli arrin të na bëjë të mendojmë për realitetin e personazhit si realitet të individit shqiptar në epokën për të cilën flet. Realiteti bëhet motor i fikSIONIT, kurse fikSIONI bëhet mjeti për ta rrëfyer realitetin nga pikëpamje të reja.

Fragmentimi i realitetit në veprën “Jetë në një kuti shkrepësesh”

Në veprën “Jetë në një kuti shkrepësesh” realiteti na rrëfëhet përmes personazhit kryesor Bledi Terziut. Bledi një gazetar i ri, na rrëfen realitetin e jetesës në një familje shqiptare prej katër antarësh në periudhën e komunizmit. Rrëfimi i Bledit kalon nga e sotmja që është jetesa e tij në një apartament luksoz në Tiranë pas rrënies së komunizmit, i rrethuar me njerëz me ndikim, tek jetesa e tij në apartamentin me përmasat e një kutie shkrepësesh siç e cilëson vet në fëmijërinë e tij.

Kapërcimet nga e tashmja në të kaluarën dhe anasjellas e mbajnë lexuesin të koncentruar njëkohësisht në atë që sot është personazhi dhe i japin mundësi të kuptojë më mirë shkaqet e sjelljeve, veprimeve e bindejeve të tij duke e njohur e gjykuar të kaluarën e tij. E para gjë që na bie në sy gjatë leximit është fakti që mjedisi ku rritet personazhi luan rol jashtëzakonisht të rëndësishëm në formimin e tij. Bledi rritet në një ambient në të cilin mëson për herë të parë që sistemi i kërkonte individit jo vetëm nënshtrim por edhe zell në shfaqjen e kësaj “bindeje” ndaj sistemit. Përplasja e parë me këtë realitet vjen pas një debati të motrës së tij Anilës me prindërit kur këta i kërkojnë të kontribuojë në punë vullnetare.

Bledi na përshkruan vetë prindërit e tij si njerëz të bindur me këtë pjesë në vepër: *Çdo të diel në mëngjes ata dilnin të pastronin rrugicat rreth pallatit. Me raste, për të dëshmuar zellin e tyre, nuk mungonin të nxirrnin në pastrim edhe Anilën, motrën time, derisa kësaj i erdhi në majë të hundës, u bëri një skenë.* (Kongoli, Jetë në një kuti shkrepësesh 2012) Debati që pason pas kësaj skene na shfaq tmerrin e njeriut nga pushteti, kurse personazhin e bën të vetëdijshëm për pasojat e mosbindjes. *“Në qoftë se ju keni vendosur ta ngrysni jetën si skllever, më vjen keq, s’është në dorën time, po mua më lini të qetë”, e mbylli bllofin kërcënues Anila. Pas kësaj bombe, babai dhe nëna vështruan njëri-tjetrin. Fjala “skllever” duhet t’i ketë bërë t’u dridhen leqet e këmbëve. Ata nuk e detyruan më Anilën të dilte të dielave në punë vullnetare. Ajo nuk do të ngurronte t’ua përplaste përsëri atë fjalën e frikshme “skllever” dhe, meqë, siç besoj, edhe muret kishin veshë, fjala e rrezikshme mund të përcillej më tej, të shkonte te veshët e veprimtarëve të lagjes, prej andej edhe më tej e kjo do të thoshte të luaje me zjarrin.* (Kongoli, Jetë në një kuti shkrepësesh 2012). Kjo pjesë e veprës na ilustron se si e ndrydh njeriun sistemi, e shohim se si për prindërit e Bledit një fjalë mund të ishte fatale e për të si fëmijë kjo do të thoshte të rriteshe duke pasur gjithnjë frikë e pasiguri se fjala jote mund të keqinterpretohet e fati yt mund të ishte tragjik. Kuptojmë që individi mësohet të heshtë e të bindet.

Një tjetër aspekt i rëndësishëm i realitetit që na paraqitet në vepër është mungesa e hapësirës, e cila ndikon jashtëzakonisht shumë në formësimin e individit. Për ta kuptuar në çfarë hapësire jetonte njeriu në komunizëm do të citojmë një pjesë nga vepra. Bledi për banesën në të cilën ishte rritur thotë: *Ishte një apartament standard, dy dhoma e kuzhinë. Dhoma të zakonshme, relativisht të larta krahasuar me dhomat e apartamenteve ku jetonin shokë të mi në lagje të tjera, ndërtuar më vonë se ato të zonës ku banoja unë e që i quanin “kuti shkrepësesh”. Ndërsa dhomat ishin pak a shumë të pranueshme, kuzhina ishte mirëfilli një kuti shkrepësesh. Korridori edhe më i ngushtë. Banja po ashtu. Po të mos përmend bodrumin.* (Kongoli, Jetë në një kuti shkrepësesh 2012)

E për atë se çfarë pasojash lë kjo mungesë hapësire në mendjen e shpirtin e individit dhe si e deformon ajo atë na flet vetë Kongoli në vepër përmes personazhit të tij Bledit. I cili thotë: *Ne jemi nga ata fatlumë, që pjesën më të madhe të jetës e kemi kaluar në hapësirën e një kutie shkrepësesh, e kotë ta zgjas, vështirë të më kuptoni. Një hapësirë e tillë ju ndrydh. Edhe nëse më pas fati jua sjell të jetoni mes rehatisë në hapësira të bollshme, ju siguroj, për këtë mund t’ju flas me kompetencë, bota juaj ka mbetur përjetësisht e vogël, sa një kuti shkrepësesh. Prirja juaj është t’i zvogëloni sendet, përmasat, t’ia përshtasni metrit me të cilin jeni rritur. E keqja më e madhe nocioni i kohës dhe i hapësirës e humbasin kuptimin. Ditët rrjedhin monotone, grafiku i jetës suaj është i paracaktuar, pak a shumë si grafiku i përdorimit mëngjesor të banjës me çrregullime skizofrenike.* (Kongoli, Jetë në një kuti shkrepësesh 2012)

Prandaj edhe kur Bledi pas rënies së sistemit do të gëzojë luks e pasuri, e hapësira të bollshme, bota e tij do të mbetet e vogël dhe e kufizuar. Ai do të vazhdojë të jetojë brenda margjinave të jetës në të cilën ishte mësuar të jetonte. Gjithçka i duket monotone Bledit e ngjarjet hapësirat e rikthejnë në shtëpinë e botën e fëmijërisë.

Mungesa e kujdesit ndaj pronës publike gjithashtu është një problem që e rëndon jetesën e njeriut në sistemin komunist. Kjo në vepër përshkruhet kështu: *Me të rënë një shi, çatia pikonte, tavanet e dhomave të kateve të treta të mbusheshin me harta. Një punëtor i komunalet së lagjes i quajtur Tahir pas shiut priste të thaheshin tjegullat dhe ngjitej mbi çatitë e të gjithë pallateve për të zënë gjerbat. Por as Tahiri, askush tjetër, s'kishte ç'tu bënte tubave të vjetëruar shkarkues të ujërave të zeza. Ata kullonin. Dhe në bodrume vinte vazhdimisht erë e qelbur. "Duhet ndërruar tubacionet, thonin punëtorët e komunalet, janë shumë të amortizuar." Me fjalë të tjera banorët të mos mbasnin asnjë shpresë. Askush nuk e kishte ndërmend të merrej me tubacionet e amortizuar shkarkues të ujërave të zeza.* (Kongoli, Jetë në një kuti shkrepësesh 2012)

Mungesa e hapësirës, mungesa e kujdesit ndaj pronës publike, të gjitha e ngarkonin dhe e rëndonin jetën e individit në sistemin komunist e krijonin mosbesim ndaj shtetit dhe tjetrit kushdoqoftë ai. Në vepër shohim edhe një aspekt tjetër të rëndësishëm që ndikon në perceptimin e tjetrit dhe rezerva që lindin ndaj tij. Komunizmi meqenëse promovonte një shoqëri pa klasa dhe dallime shohim që në Shqipëri i thellon dallimet më tepër se i heq. Sepse na dalin njerëz të pushtetshëm që gëzonin më shumë hapësirë, mundësi e liri krahasuar me njerëzit e tjerë.

Kjo ilustron më së miri me burin e Anilës motrës së Bledit- Dhimitrin. Dhimitri falë postit të tij si prokuror arrin t'i sigurojë Bledit një vend në Universitet. Gjatë sistemit ai është i privilegjuar pas rënies së tij arratiset për tu rikthyer më pas në të njëjtin post e zyrë. Kjo pozitë e të fortëve të paprekshëm gjatë sistemit e pas tij na paraqet individin që jeton në ankthin e vëzhgimit vazhdimisht nga të njëjtët sy, pavarësisht sistemit. Kjo krijon te personazhi ndjenjën e pasigurisë dhe frikës. Kurse për të pushtetshëm krijon ndjesinë e rehatisë dhe fuqisë.

Fragmentimi i realitetit në veprën "I humburi" të Fatos Kongolit

Në veprën "I humburi" Kongoli na paraqet një dimension të realitetit të jetës në komunizëm përmes personazhit të tij Thesar Lumit. Romani hapet me përshkrimin e ikjes së mijëra shqiptarëve pas rënies së sistemit komunist. Rrugët nëpër të cilat ecën Thesar Lumi, çdo ditë boshatisen, në vend mbizotëron një hije vdekjeje, nëpër dyqane s'ka thujse fare furnizim, gjithkush mendon të largohet. Ngjarja në vepër nuk i qëndron një sistemi linear të rrëfimit. Personazhi edhe në këtë vepër të Kongolit kalon nga e kaluara në të tashmen duke na sjellë skena nga fëmijëria, adoleshenca e rinia.

Duke njohur personazhin e jetën e tij e njohim edhe sistemin që e kishte rritur, problemet, të metat e sistemit dhe çfarë shqetësimesh i sillte ai individit. Përmes personazhit të Thesarit ne kuptojmë se si monotonia e vriste njeriun ngadalë se si njeriu fillon të ndjehet se ka kaluar në kafshë. Në vepër kjo më së miri ilustron me këtë fragment: *Gjithçka vazhdonte kështu çdo ditë me një rregullsi laboratorike me një monotoni veprimesh rraskapitëse gjer në mizori. Ato kohë për herë të parë më vajto mendja se njeriu sidoqoftë e ka një rrugëzgjidhje. Kjo të ndodh vetëm kur vë re se ke kaluar nga stadi i njeriut deri në stadin e kafshës. Kur vjen në stadin e kafshës, stadi i hiçit të duket më i pëlqyeshëm. Më mirë hiç se kafshë. Unë isha shndëruar në kafshë. Rraskapitja fizike ta bën tepër familjare idenë për t'u kthyer në hije.* (Kongoli 2005)

Kongoli shkon në vepër edhe më tej. Arrijmë të shohim se deri në atë masë monotonia dhe shtypja e ndrydhin individin sa ai fillon të adaptohet me ndjenjën e të qenit kafshë e cila duhet të kujdeset vetëm që të mbijetonte. Kjo ilustron në vepër me këtë fragment: *Njeriu mësohet edhe me gjendjen e kafshës. Mësohet lehtë. Njeriu siç thuhet, është qenia më e adaptueshme. Pas orvatjes së dështuar për një fluturim të lirë asaj dite të kthjellët prilli, për*

muaj gjithçka u thjeshtëzua, si me magji. Qëllimi i vetëm mbeti ekzistenca, në çdo formë, me çdo kusht. Ekzistenca për të parë dritën e diellit, për të thithur ajrin, për të marrë ushqim, për të kryer nevojat fiziologjike. Ekzistenca për të parë inferioritetin e vetes. Për të ndier përbuzjen e të privilegjuarve. Të atyre që për fatin e tyre të mirë, s'kishin ndonjë ungj të arratisur, s'kishin pasur miqësi me ndonjë djalë Filani... (Kongoli 2005)

Ky fragment më mirë se çdo gjë tjetër shfaq lodhjen psikologjike të individit nga sistemi. Na shfaqet individ i cili përfaqësohet nga Thesari, në prag të dëshpërimit, i shkatërruar moralisht, i zhveshur nga vlerat njerëzore, nga idealet dhe qëllimet. Individ i zhveshur tërësisht nga çdo vlerë tenton vetëm të mbijetojë. Ia mbyll vetes sytë, ia shuan ëndrrat, ia ndryshon qëllimet. Individ jeton vetëm për të parë siç thotë edhe vetë Kongoli inferioritetin e vetes. Inferioritetin i cili buronte nga përballja me tjetrin që në këtë rast ishte i forti e i pushtetshmi.

Përballja me tjetrin që paraqet të pushtetshmin përballë të dobët në vepër më së miri paraqitet me përballjen e Thesarit me djalin sybardhë të hetuesit. Djali i hetuesit përdor çdo metodë, fjalët, kërcënimet, përndjekjet për ta frikësuar e detyruar të largohet prej Sonjës, Thesarin. Poshtërimi dhe frikësimi i individit kuptojmë që janë mjetet kryesore të sistemit autoritar që i imponohet masës. Djali i hetuesit tenton ta bind Thesarin me këto fjalë: *Atëherë do të ndihesh i fortë si burrë e si mashkull, do të shohësh ç'është pushteti i të fortit, do të kuptosh se vetëm të dobët, budallenjtë, të dështuarit vegjetojnë në një llum amorfi, të fëlliqur, ku të gjitha vyrtytet njerëzore shumëzohen me zero, ku veten e ndien një hiç, që të marrin nëpër këmbë, të fyejnë, të poshtërojnë, të shtypin... (Kongoli 2005)*

Një tjetër mjet që e tmerron individin në komunizëm dhe frika që e ndjek pas tij është padyshim edhe përndjekja, ndjesia e të qenit gjithnjë i vëzhguar pa privatësi. Kjo përballje me tjetrin ku ai është gjithnjë në vëzhgim tëndin duke të krijuar ankth përshkruhet në vepër me këtë paragraf: *Tigri ishte aty, na përgjonte. Ishte në dritaren me xham të thyer prej nga futej pluhuri në vrimat e errëta të qosheve në plasat e mureve. Unë e dija ekzistencën e tij, ia ndjeja praninë, e nuhasja me nuhatje qeni erën e vdekjes që mbartte. Dhe shpina më akullohej. Dhe këmbët më bëheshin dru. Dhe goja më lidhej... (Kongoli 2005)*

Ky tmerr e përndjek personazhin si individin në komunizëm e bën të bindet se po të donte sistemi që ai të gabonte nuk kishte shanca t'i shpëtonte këtij sistemi. Në vepër kjo na paraqitet në çastet kur Thesari flet për Dorin për të cilin thotë se fatëkeqësisht “ata e kishin vënë në listë”. Në vepër kjo ilustron me këtë paragraf: *Ja tani, Dori i kujdesshëm, kishte rënë vetë në birucë, si për të vërtetuar fjalët e laborantes fytyrëfjetur me skufje të bardhë e cila më kishte paralajmëruar të hapja sytë se, po të të vinin ata në listë nuk kishe ymër as sa një pulë. Me sa dukej Dorin e kishin vënë në listë. (Kongoli 2005)*

Siç mund edhe të kuptohet individ jeton i frikësuar, pa ditur çfarë po bën dhe ku po gabon. Gjithnjë në gjendje ankthi, gjithnjë me rezerva, pa mundur t'i shpëtojë vëzhgimit, përndjekjes madje edhe eliminimit. Jeton në një sistem që nuk kërkon justifikime për ta sulmuar individin, që nuk i duhen shkaqe, që gjente a sajonte arsyeime vetëm që të arrinte qëllimin e vet. Në vepër krahas tjerave përshkruhet edhe dhuna ndaj individit dhe orvatja e pushtetit për t'i fshehur torturat ndaj të burgosurve. Këtë më së miri e shohim kur burgoset Thesari dhe hetuesi e paralajmëron të mos flet për torturat. Në vepër të ilustruar me këtë paragraf: *(Hetuesi i pastron Thesarit fytyrën me alkool). Pastaj ai më dha një krehër për flokët dhe më urdhëroi të shkundja rrobat nga pluhuri. Këtu s'të ka prekur me dorë kurrkush, tha më në fund. Plagët dhe vuratat e zeza i ke marrë në rrahje me një vagabond rrugësh, të cilin s'e njohe dhe, si u rrahët vagabondi ia mbathi. Tani zhduku që këtu dhe ta bësh niet se po të shtimë në dorë dhe njëherë s'do të shpëtosh kaq lehtë... (Kongoli 2005)*

Një sistem i tillë e vendos individin në pozitë të tillë që ai duhet ta pranojë a kundërshtojë shtypjen në këmbim të një çmimi. Personazhi kryesor na jep verdiktin final të asaj se çfarë për individin dhe personazhin në fakt është sistemi i tillë, të cilin ai e quan diktaturë të proletariatit. *Diktatura e Proletariatit është imponim i së vërtetës me dhunë. (Kongoli 2005)*

Përfundim

Nga analiza e bërë vijmë në përfundim që Kongoli mundohet përmes veprës së vet të na udhëheq drejt një realiteti të fragmentuar të periudhës komuniste në Shqipëri dhe pasojave që ka lënë ajo mbi individin. Rrëfimet e kryepersonazheve për përjetimet e tyre që lidhen me realitetin komunist na tregojnë një anë të realitetit të cilën pak e njohim. Autori zgjedh të shfaq më tepër si kanë reflektuar mënyra e jetesës, mungesa e hapësirës, kontrolli, përndjekja e dhuna mbi individin dhe në krijimin e mendësisë e cila sot mbizotëron në Shqipëri më shumë se sa që zgjedh të flet për vetë sistemin ose pushtetarët e kohës. Qendra e vëmendjes së Kongolit nuk është ta paraqesë të plotë realitetin e Shqipërisë, por të tregojë si transformohet individi nën presionin e pushtetit dhe në mungesë të hapësirës e lirisë. Përmes këtij punimi arrijmë të shohim si e shkëput dhe e pasqyron realitetin Kongoli në veprat e veta duke e rrëfyer atë përmes kryepersonazheve të tij.

Referencat

- [1]. Burner, Jerome. 2025 (1986). "Act of Meaning." In *Literature as an Art Form – Evolving Intermedial Literary Landscape*, by Asunción López-Varela Azcárate. In tech open 10.5772/intechopen.1006001.
- [2]. Kongoli, Fatos. 2012. In *Jetë në një kuti shkrepësesh*, 26-179. Tiranë: Toena.
- [3]. Kongoli, Fatos. 2005. In *I humburi*, 82-144. Prishtinë: Koha Ditore.
- [4]. Rimmon-Kenan, Shlomit. 2002 [1983]. "Narrative Fiction: Contemporary Poetics ." New York: Routledge.
- [5]. Tomashevsky, Boris. 2025 (1965). "Four Essays." In *Literature as an Art Form – Evolving Intermedial Literary Landscape* , by Asunción López-Varela Azcárate. 10.5772/intechopen.1006001.